

Retrat de nin amb àngel

Sergio Ramirez

Vaig veure el meu oncle Àngel, per primera vegada, l'horabaixa d'un estiu de 1948, quan va aparèixer de visita a la drogueria de mon pare. El seu rostre somrient, cremat pel sol, es reflectia en la tapa resplendent de la vitrina en què s'exhibien unes sabates de dona que en l'argot comercial de la venda al detall se'n deien *cariocas*. Tornava de la Mina La India, un campament d'esvoranc obert de la serralada volcànica del Pacífic, on la Neptune Mine Company tenia aleshores instal·lats els seus molins per extreure or de la brossa calcària.

Comptable en cap de la companyia durant anys, ara venia per quedar a viure al costat dels meus avis, ja tots sols després de la boda de la meva tia Aura, la més gran de les meves ties maternes. Amb fama guanyada de fadrinanga, s'havia casat amb un apotecari que posava injeccions a domicili, i s'oxigenava els cabells.

Amb gest de jugador de pòquer, va estendre damunt de la vitrina de les sabates un caramull de fotos de costats dentats que mostraven els carrers de León enfosquits sota la pluja de cendra del turó Negro

en erupció, imatges que vaig guardar des d'aleshores en la memòria i que varen quedar al final de la meva novel·la *Castigo Divino*. Hi havia passat en el seu viatge de tornada des de la mina, per agafar el tren, i ell mateix havia fet les fotos amb una càmera manual d'acordi, d'aquelles que s'obrien com un estoig i tenien el visor a la part de dalt. Record haver-lo sentit contar en aquella ocasió que a la mina, com que era l'empleat principal, el cuiner li duia a

la taula a l'hora del berenar cada matí les entranyes fregides del porc just esquarterat. El seu estómac, a la vista de l'animal despulat, penjat d'un ganxo a poques passes, no podia comportar l'àpat que els treballador, asseguts en llargues taules del menjador comunal, envejaven. No rebutjava l'obsequi, però tampoc se'l menjava.

Nascut el 1921, era el menor dels germans de ma mare. Desmanegat per ca-

i altaveus folrats amb teles de brocat que ell distribuïa en l'agència de la Casa Sengelmann, instal·lada en l'antiga sala de la casa deserta.

No se'n preocupava, de mantenir els amors en secret. Tenia una amant a León, a qui no vaig conèixer mai, però sí a la seva filla Ana Elisa, que feia de secretària a la Universitat a la meua època d'estudiant. De nina, la duia de vacances a Masatepe, i vestida d'organdi i amb grans flocs en els cabells, com una pepa rossa just desempaquetada de l'embolcall de cel·lofana, la passejava pels carrers i la mostrava a tothom amb alegria festiva. I Chepita Gutiérrez, sa mare del meu cosí Eduardo, sempre recolzada els horabaixes a la seva finestra, les mans sota la barbeta, els cabells rossos molt llargs desbordats damunt l'ampit, com una estampa de Chagall, o els anuncis del Tricófero de Barry, que em va servir per a una estampa de la meua novel·la *Un baile de máscaras*.

El cine va ser el nostre vincle indissoluble. Jo vaig tenir sempre la passió del cine que fulgura en els meus primers records. En un pati, potser abans dels cinc anys, estic assegut en terra veient una pel·lícula que es projecta damunt d'un llençol pen-

jat entre dos arbres. És un cine ambulànt. Un assassí de gavany negre i capell, potser millor un lladre, el mocador que li tapa mig rostre, s'acosta entre les ombres amb una làmpara sorda a la mà, per obrir una caixa forta. O la pel·lícula en què el personatge principal era una mà tallada, que caminava tota sola sobre els dits, i escanyava. Després, al Cine Darío, davant del parc i a mitja mançana de ca meua, on ma mare organitzava les seves vetlades de

Sergio Ramirez

minar, com el meu germà Rogelio, i molt disposat a riure, durant la seva joventut es va agafar poc seriosament la fe protestant que governava la família, perquè tots pertanyien a la rigorosa religió baptista, i després de morir el meu avi Teófilo es va llençar a dilapidar la fortuna de la meua àvia Luisa en fantasies empresarials i costosos obsequis a les seves múltiples amants, el preferit dels quals era les radioconsoles Philips amb tecles d'ivori

"El cine va ser el nostre vincle indissoluble. Jo vaig tenir sempre la passió del cine que fulgura en els meus primers records."

beneficència, vaig començar a fascinar-me pels serials de gàngsters que no perdien mai el capell tot i la rudeza de la baralla, sempre amb bodegues sòrdides i estacions abandonades de ferrocarril com a escenaris. I els fotogrames sobrants de pel·lícula, que es podien projectar en rudimentaris aparells, amb una lent i una llàntia de mà, eren el més gran dels tresors que ens podíem disputar.

Després del seu retorn, el meu oncle Àngel va adquirir l'únic cine que aleshores funcionava a Masatepe, ja tancat el Cine Darío. Aquest altre quedava a mitja mançana de ca meva. El senyor Juan Sánchez, l'amo, vivia amb la seva família en el cos principal de la casa, i del carener sorgia, com un colomer, la caseta de projecció; el corredor de mitja aigua era la llotja, i l'immens pati, on hi havia un corral de vaques, la platea. Es deia Cine Triunfo, i en comprar-se'l a la viuda del meu oncle Àngel el va batiar com a Cine Club, i va fer enrajolar el pati.

Algú havia arribat un dia a la botiga de mon pare amb la notícia que el senyor Juan acabava de morir al costat de la vaca que munyia, i abans que ningú pogués notar-ho, jo vaig córrer a veure-ho. Degué ser en una època molt primerenca, abans que me n'anàs al Kindergarten de les monges salesianes. L'ancià estava encara estès a la vora de l'animal, la llet escampada barrejada amb la buina. Al fons, s'aixecava la pantalla de taules emblanquinades. Entre crits, la seva viuda anava d'una banda a l'altra dins la casa tapant els miralls i girant en les parets els quadros en sèpia, or i vermells foscos, que representaven escenes de la vida quotidiana de Palmira. En record un. La reina Zenòbia voltada de la seva cort d'odalisques, assegudes en els marbres de la pica d'un bany, nues sota els vels. Vaig dur aquest record al meu conte *Un bosque oscuro*.

El fulgor de la projecció il·luminava les palmeres reals, i els seus penells sem-

blaven cremar en la tremolor del reflex de les imatges. Les constel·lacions lluien, a dalt, en l'espai calmat, i les veus cavernoses botaven des dels altaveus amagats rere la pantalla de fusta, veus de gegants sobrenaturals als quals se sentia parlar i plorar fins als límits del poble. L'aire del vespre escampava per les estances l'arpegí que anunciava una besada, o en la llunyania podia entendre's el plor d'una dona, les passes d'algú que s'allunya de pressa per

Rashomon

la foscor d'un carrer, un patoll de cavalls, una remor de pluja estrangera que queia damunt les teulades.

Jo m'hi passava la vida dins la caseta, a la qual s'hi pujava per una escala vertical. Encalçava el projeccionista, Alberto Sandy, perquè em permetés ser present a l'hora de cabdellar els rotlles, perquè sempre arribaven correputs de Managua; els ajudava a obrir els calaixets de pal en què viatjaven acomodats en les seves llaunes, i després, a l'hora de la funció, a instal·lar-los en els aparells.

Quan el cel·luloide torrat de les velles pel·lícules s'enredava entre les dents de la politja i el quadro es cremava a la pantalla, calcinat des del centre com si li hagués caigut una gota de lava, els xiulos es transformaven en el corral revoltat en una pluja de pedres i llavors de mango contra la caseta. Em vaig

entrenar aleshores en l'art de desmuntar el rotlle, dur-lo a la cabdelladora, tallar el fotograma cremat, aferrar la pel·lícula amb acetat, instal·lar de nou el rotlle ficant en la foscor la pel·lícula entre les dents de la politja, ajustar els carbons i engegar el motor, tot en menys d'un minut.

Vaig aprendre a pintar els cartells que es col·locaven en el parc central i en l'estació del ferrocarril, amb lletres grosses art-deco que s'omplien amb colors ciclamen, blau de prússia, verd vegetal i vermell sang, quan la pel·lícula no duia el seu *affiche*; (els *affiches* de colors pastel, esvaïts com si des d'aleshores començassin a apagar-se en la memòria, s'estojaven doblegats de quatre en una bodega sota pany i clau, i ara pens quin tresor tendria si avui fos l'amo d'aquella clau, i aquella habitació estàs intacta). I vaig aprendre, també, a confeccionar els *slides* de propaganda que es passaven en una llanterna de doble bastidor, dibuixant els títols en làmines de vidre amb tinta xinesa, i mecanografiant els missatges en paper de cel·lofana.

Per uns altaveus, instal·lats en la part de dalt del sòtil de la caseta, es feia la propaganda de la pel·lícula del dia, s'anunciaven vetles de difunts, i es difonia música abans de cada funció. Hi va haver vegades que, a tall de mitjanit, el meu oncle Àngel pujava a la caseta acompanyat de Sandy, tots dos ben gats, i se'ls sentia cantar tangos, tot i que a l'altre, més temorós de l'escàndol, l'havien de pressionar per començar les seves interpretacions. Acabava per cedir, i aferrats al micrófon, plorinyaven tots dos a *capella* i desvetllaven tot el poble.

L'avis que la funció ja començava es feia tocant un *porro*, *El alacrán*; quan el disc es va ratllar de tant d'usar-lo, el varen substituir per la marxa *Zacatecas*. També va acabar per ratllar-se, i es va passar al

“Veient, per exemple *Rashomon* des de la finestreta de la caseta, vaig aprendre la regla d’or que una mateixa història té sempre diferents angles, i que es pot contar de maneres diferents, amb la qual cosa la veritat es torna precària.”

simple expedient de posar la gravació al revés. La senyora Carmina, la dona mexicana del Doctor Benicio Gutiérrez, el metge del poble, es va presentar davant del meu oncle a protestar, molt irada. El que s’utilitzava per cridar a la funció de cine era l’Himne Nacional de Mèxic.

Al seu jeep verd de capota metàl·lica, que en el poble li deien *El chocoyo*, el meu oncle Ángel li instal·lava dos altaveus en el sòtil i tots els horabaixes recorrien els carrers anunciant la funció, amb la seva bona veu de locutor, i s’aturava a xerrar des del volant, amb el micròfon a la mà, amb alguna al·lota, amb la qual cosa es podien escoltar pels altaveus retalls de la conversa, bromes i les rialles pecaminoses.

L’inici de les seves relacions amb mi no havia estat gens bo. Un horabaixa desolada a cal’Àvia Luisa, ella em renyava amb persistència dolça, tractant que l’obeís en alguna cosa que jo, rebel, no volia. Segurament acabava d’enviudar, perquè la record de dol. Aleshores va entrar a l’estança el meu oncle Ángel, furiós, amb el cinturó a la mà per castigar-me, em va pegar un parell de xurriacades i jo vaig fugir.

Jo tenia dotze anys quan es va presentar a ca meua a proposar als meus pares que em deixassin assumir el lloc de projeccionista, perquè havia acabat per despatxar Sandy, després d’un plet amarg entre tots dos. Mon pare s’hi va negar, horroritzat. Però al final es va deixar convèncer: podia estudiar i fer feina, així em faria una persona responsable des de nin; a més, seria com una distracció, si de totes formes jo vivia ficat dins la caseta. I l’estranya condició de mon pare, en acceptar, va ser que no podia rebre cap sou. Era una distracció, pens ara, un vici. I els vicis no es recompensen.

Aquell mateix vespre em vaig instal·lar a la caseta, amo i senyor del meu regne. I després, quan el meu oncle Ángel se n’anava de passeig als balnearis, en el seu jeep carregat de provisions i licors, acompanyat d’alguna dona nova, em deixava a càrrec de l’administració del Cine Club, amb la qual cosa vaig passar a dir-me jo mateix, ben estufat, gerent general; i ja que mon pare se seguia oposant a què em pagassin cap sou, en tornar de les seves gires, de

El bruto

cada vegada més prolongades, em recompensava amb obsequis. Em va regalar el primer rellotge que vaig tenir, un Novelti Sello de Oro.

Dins aquella caseta de fusta, amb les finestretes que es tancaven amb porticons mòbils clavats a una llengüeta perquè el feix de llum d’un aparell no fes nosa al que el reposava, jo vaig tenir la meua escola de cine, i d’escriptor, perquè la forma de narrar es va emparentar des d’aleshores en mi amb els encadenats, les dissol·vències, els plans, els retrocessos en el temps, els diàlegs. Veient, per exemple *Rashomon* des de la finestreta de la caseta, vaig aprendre la regla d’or que una mateixa història té sempre diferents angles, i que es pot contar de maneres diferents, amb la qual cosa la veritat es torna precària.

Em sorprèn quan, en nits d’insomni, repassant per televisió els canals per cable m’hi trob de sobte amb escenes i rostres d’aquelles pel·lícules, i els puc identificar a l’instant. Vaig veure aquells rostres i escenes innombrables vegades, vigilant la correcció de la projecció, i a punt per canviar d’aparell al final del rotlle sense sobresalts de la imatge. I aquestes tècniques ingènues, la forma d’indicar el retrocés en el temps, per exemple, amb una pluja de fulles de tardor, o imatges que es disolen dins l’aigua, o el vol apressat de les pàgines del calendari; les primeres planes dels diaris que s’acosten un rere l’altre al primer pla, superposades al tren a tota màquina per anunciar les gires artístiques triomfals, m’han seduït sempre, i n’he usades algunes a la meua novel·la *Margarita, está linda la mar*.

El meu oncle Ángel triava les pel·lícules en les agències distribuïdores de Managua, i les anotava en una agenda. En el rang més ample hi havia les mexicanes. Les de *charros*, Jorge Negrete, Pedro Infante i Luis Aguilar; les cabareteres d’Antonio Badú, López Moctezuma, Rosa Carmina, Tongolele, María Antonieta Pons i Ninón Sevilla; les còmiques de Cantinflas, Tin Tan i el seu carnal Marcelo; les lacrimògenes d’Emilia Giú, Andrea Palma, Miroslava i els seus galants Emilio Tuero, Víctor Junco i Arturo de Córdova, entrenats més aviat per als dramons de don Jacinto Benavente. I els magnífics *churros* que Luis Buñuel filmava a Mèxic durant l’exili, des de *La Ilusión viaja en tranvía*, amb Lilia Prado, a *El bruto*, amb Pedro Almendáriz i Katy Jurado, la mateixa morena d’ulls encesos de *Highnoon* amb Gary Cooper – i és a *El bruto* on hi ha un gall fotografiat per Gabriel Figueroa que mira amb el seu ull fix l’escena

“...varen passar per les meves mans les pel·lícules de vaquers de Tim Holt, i vaig sentir moltes vegades en la banda de so la frase que sortia dels seus llavis: tiquismaus, en treure la pistola per fer que el dolent aixecàs les mans...”

d'un crim, que només pot ser un gall de Buñuel.

El cine nord-americà era popular en els petits pobles com Masatepe, a pesar que les pel·lícules no es doblaven i es varen presentar sempre amb subtítols, cosa que feia que els espectadors, molts analfabets, es perdessin l'argument. Però varen passar per les meves mans les pel·lícules de vaquers de Tim Holt, i vaig sentir moltes vegades en la banda de so la frase que sortia dels seus llavis: *tiquismaus*, en treure la pistola per fer que el dolent aixecàs les mans; a Mikey Rooney sota la seva gorra de jockey a l'hospici d'Omaha, rebel davant la mansuetud del pare Flannagan, Spencer Tracy, a *Boy's Town*; a Elizabeth Taylor i June Allyson a *Mujercitas*. Títols que em varen encantar, com *Qué verde era mi valle*, i, trossos de memòria, Judy Garland cantant, en un d'aquells musicals de vistoses utilleries i colors falsos, una tonada que acabava molt alt, amb la paraula Idaho que s'allargassava sobre el crescendo de l'orquestra. I Bing Crosby a *Las campanas de Santa María*, una pel·lícula que encara record amb estranya malenconia, no sé per què, com si fos un símbol dels misteris i les evocacions del cine en la meua vida.

També, miracle de sensibilitat del meu oncle Àngel, per les meves mans varen passar les llaunes de *Rashomon*, *Arroz amargo*, *Milagro en Milán*, *Roma, ciudad abierta*, *Ladrón de bicicletas*, *Fresas salvajes*, *La balada del soldado*, *Cuando pasan la grullas*, *Bienvenido Mister Marshall*. Aquelles pel·lícules no anaven segurament a cap altre poble com Masatepe; cap propietari de cine es preocuparia de seleccionar-les, i jo les projectava amb poc públic. Varen ser, però, la meua escola.

Pertanc, a més, a l'era de les radio-novel·les, que varen arribar a tenir a Nicaragua un poder de convicció sense parió. Si havia de complir cap comanda de mon pare, dur un parell de sabates a ataconar pel sabater, res pitjor que fos en aquella hora del migdia roent, quan, a més a més, em llevava de sentir el capítol d'*El derecho de nacer*, la radio-novel·la de Félix B. Caignet, un escriptor cubà més que prolífic, més que Corín

Tellado o Caridad Bravo Adams. Prest vaig aprendre, però, que, per a alegria meua, no importava la penúria de la comanda, perquè les ràdios estaven posades a totes les cases en la sintonia de Radio Mundial, i les veus planyívols d'*El derecho de nacer* em sortien al pas a totes les portes, m'esperaven per davant, i encara les escoltava mentre les deixava enrere.

Aleshores vaig aprendre que a la ràdio les veus eren els personatges, independentment de qui les encarnava, perquè l'embolcall corpori dels actors no importava. Veus que eren maldat artera i bondat sense màcula, lletjor i bellesa, física i moral. I força de convicció. Quan a *El derecho de nacer*, al final, Albertico Limonta tornava a la nissaga que el destí li havia amagat, i anava a

...

La balada del soldado

“La malenconia, i l’humor. A la cuina d’un escriptor s’hi troben aquests dos ingredients necessaris, dels molts que Henry Fielding recomana a Tom Jones, i que són com la carn aferrada a l’os.”

casar-se amb la novia rica mentre Mama Dolores, la negra que l’havia criat com a expòsit plorava a mars, els oients varen inundar d’obsequis de boda els estudis de Radio Mundial, una boda reial a les seves vides, com sempre seran en la vida de molts la sort i la dissort de Diana de Gal·les.

era el *Capitán Marvell*, que tenia com a alter ego un *canillita*, un nin minusvàlid que caminava amb unes croses mentre cridava els diaris pels carrers de Bons Aires. L’humil *canillita* adquiria els seus poders sobrenaturals en pronunciar la paraula SHAZAM, una combinació de les primeres lletres

tana. I en aquell personatge de doble vestit, em fascinava més *El Fantasma* d’ulleres fosques i capell, enfonyat en un sobrepellís, caminant a mitjanit per un moll sòrdid per ficar-se d’amagat en un vaixell de càrrega a punt de salpar, que no *El Fantasma* d’antifaç, botes i calçonets (qualque raó haurà existit perquè tots els herois emmascarats de les tires còmiques usassin calçonets de bany).

I els ambients. Són historietes que podia endevinar antigues, tenyides d’una patina de nostàlgia, que em va deixar aquella preferència per entrar sempre en el passat; la mateixa raó per la qual em va seduir, ja adult, trobar-me amb els decorats magistrals de *Tin Tin*.

Vaig arribar a tornar un viciós de la lectura de les historietes còmiques, fins al punt que, en apagar-se els llums de la casa, jo ficava el cap sota el llençol per llegir a la llum d’una llanterna totes les revistes que havia acumulat en l’intercanvi del dia, i que havia de tornar prest.

La malenconia, i l’humor. A la cuina d’un escriptor s’hi troben aquests dos ingredients necessaris, dels molts que Henry Fielding recomana a *Tom Jones*, i que són com la carn aferrada a l’os. Perquè també vénc de l’escola d’humor dels meus oncles per la branca paterna, músics de processons de carrer, funcions religioses i festes ballables, que es reunien cada horabaixa a la drogueria de mon pare. Del record d’aquelles tertúlies vaig partir per escriure *Un baile de máscaras*, que n’és un homenatge.

Ma mare, educada en la religió protestant, i pel seu caràcter auster, tenia un gran sentit de la reserva, i de les proporcions, i per tant, del ridícul. No es prestava mai a les exageracions ni en la rialla, ni en el plor, ben al contrari que mon pare, i que els meus oncles músics, que no temien per res el que ma mare considerava el ridícul. I a la botiga, a l’hora de les tertúlies, les reserves no tenien lloc, i s’ho deixaven tot a la burla, i molts de cops a sarcasmes despietats. Començaven per

Quando pasan las cigüeñas

I els còmics. Jo dibuixava, guix a la mà, per tot el pis de la drogueria de mon pare, històries que la jornalera anava esborrant amb la llapassa rere meu, històries cinètiques, arguments que avançaven rajola a rajola. Les revistes d’historietes, i perquè una es titulava *El Peneca* en dièiem *penecas*, arribaven a Nicaragua des de l’Argentina de Perón, i n’hi havia una altra titulada *El Patoruzito*, el petit indi de la Patagònia ficat en aventures amb el seu amic Isidoro, un portenyo engominat.

Però el personatge argentí més fascinant del meu laboratori d’influències

de Salomó, Hèrcules, Atlas, Zeus, Aquil·les, Mart.

Aquestes influències gràfiques varen fer feina sobre la meva imaginació, perquè puc dir que amb un guix vaig ser un inventor des del començament. I m’atreia, més que res, el misteri de la doble identitat, que trobaria més tard amb tot el seu poder amb la meva primera lectura d’*El Comte de Montecristo*, però que ja s’hi trobava en figures emmascarades com la d’*El Fantasma*, el follet que camina, regnant a la selva des del tron de la calavera, envoltat pels nans bandar, mortífers amb la cerba-

“El primer llibre que vaig llegir va ser segurament *Genoveva de Bravant*, que em degueren regalar per un aniversari. Era un llibre amb làmines. I molt més tard em vaig trobar amb una senyora molt alta i somrient, la senyora Zoila Monterrey, lectora empedreïda de novel·les que conservava en una vitrina, sota pany i clau.”

burlar-se d'ells mateixos, i aquesta va ser la primera lliçó de la meua escola d'humor: per riure's dels altres, s'ha de començar per riure's d'un mateix.

A la roda vespertina de la drogueria s'hi sumava sovint el meu avi Lisandro, mestre de capella de l'església parroquial, compositor de misses de rèquiem i de valsos galants, i femellut empedreït, que se'n reia d'algunes bromes, i en retreia d'altres. Hi quedaven els compradors, hi arribaven del carrer altres visitants, de vegades el pare Fabio acudia a les tertúlies, l'atrapaven en discussions religioses provocades sota una disfressa innocent, si, per exemple, la Santa Cecília de Masatepe, patrona dels músics, era més miraculosa que la de Niquinhomo, el poble veïnat on havia nascut Sandino; o el *Niño Dios* de Praga més que no el *Niño Dios* d'Atocha; o quina part del cos de Crist, si el Sant Cap o el Cor de Jesús, recomanava ell més per a la devoció.

—Tanquem, idò, l'església, si no els agrada, perquè vostès es morin de fam —acabava el pare Fabio, esclafant la cigarreta amb la sola.

En el llibre de deutors de la botiga de mon pare, no hi figurava ningú amb nom propi. Hi va haver el cas d'una al·lota en estat catalèptic, dita *La Virgen del Arenal*, a la qual s'atribuïen miracles, i que va commoure el país des de les pàgines del diari *La noticia*. La varen dur al manicomí amb un gran desplegament militar, perquè els indígenes es varen sublevar per impedir que sortís del poble. Oblidada ja, havia parit molts de fills, que l'acompanyaven a la compra els diumenges. Se l'anotava en el llibre com *La Virgen del Arenal*.

Un prestamista usurer s'anotava *Napoleón Conciencia*, un fuster que tenia cara de simi, *Chimpancé*, batiat pel meu avi Lisandro; un mosso del meu oncle Alberto, amb cara picada d'acne, *Juan Cara Lucía*; *Chupamiel*, un embriac consuetudinari que un dia va calar foc a l'escola pública com a venjança perquè l'havien expulsat quan era nin; *Chago Paloma*, per ser l'amo d'un

colomer amb centenars de coloms que desbordaven les voravies de ca seva; *Las Palomitas*, dues germanes prestamistes usurers; *La Pascuala Barbera*, que exercia el seu ofici sota els arbres del seu pati a Veracruz, i col·locava una senalla pel cap dels clients, rasurant-ne tot el que quedava per fora; *La Teresa Cachimba*, que per pudor era anotada com *La Teresa Cosa*; i una nina vella que usava calcetins, *la señorita de las tobilleras*, aportació modesta, i recatada, de ma mare.

Durant la Setmana Santa, es presentava pels carrers la passió de Crist, amb el text extret d'*El mártir del Gólgota*, una pesada novel·la de Pérez Scrich. La representació, en la qual els actors eren artesans i pagesos, era coneguda com *La Judea*. Les teles per a *La Judea*, vermells, blaus, grocs, verds encesos, es venia fiat als actors a la botiga, apuntats també en el llibre de comptes. *Jesús, Rey de los Judíos*, un vimeter baralladís que a força de representar el paper havia redimit el caràcter; *María Dolorosa*, a qui apallissava el seu marit, *Caifás*, un fuster gató del barri de Veracruz, que fabricava armaris tan bells com altars; *María Magdalena*, que va acabar per fugar-se amb *Judas Iscariote*; *Juan Cirineo*, que transportava càntirs d'aigua en un carretó i perquè no tenia sòtil dormia en un porxo del pati a ca la meua tia María Ramírez. El barber que representava *Dimas*, el bon lladre, estava anotat amb l'entrada més llarga: *Dimas le dijo a Gestas que nunca anduviera en fiesta...*

El primer llibre que vaig llegir va ser segurament *Genoveva de Bravant*, que em degueren regalar per un aniversari. Era un llibre amb làmines. I molt més tard em vaig trobar amb una senyora molt alta i somrient, la senyora Zoila Monterrey, lectora empedreïda de novel·les que conservava en una vitrina, sota pany i clau. Eren aquells volums en dues columnes i de lletra menuda de l'Editorial Sopena Argentina, o els altres de l'Editorial Kapelusz amb atractives tapes de colors, amb els noms de Victor Hugo, Jules Verne, Emile Zola, Alexandre Dumas, Javier de

Montepin i Vicente Blasco Ibáñez a les portades.

Un cosí segon per part de ma mare, però, de cabells rebulls i vius ulls negres, que nomia Marcos Guerrero i que després es va suïcidar, com es va suïcidar també el seu germà Telémaco Guerrero, tenia, a la casa ruïnosa en què vivia tot sol amb els seus galls de brega, una biblioteca guardada sota del seu llit en un calaix de pi, dels que servien per embalar sabó de rentar, i un dia em va prestar, sota jurament que es tractava d'un tracte clandestí, una còpia mecanografiada d'una novel·la prohibida, *La comtessa Gamiani*, i que només molts d'anys després vaig saber que era d'Alphonse Daudet. Va ser una delícia per a un adolescent que despertava a la sensualitat, alhora que a la literatura, repassar en aquelles pàgines que l'atabalat mecanògraf havia esquitxat d'errors d'ortografia, les escenes desbocades a què es lliurava la comtessa, no només amb diversos homes alhora, en cambres, prats i boscatges, sinó amb cans de caça igualment afamats d'apetències sexuals.

Quan l'any 1959 me'n vaig anar a estudiar dret a León, jo ja era un escriptor que vetlava les armes, però potser no ho sabia suficientment. Ho sentia, però no ho sabia. Aquestes armes són simples. La necessitat imperiosa de contar un tema, la convicció que ningú abans l'ha contat, i l'esperança segura que els altres s'hi interessaran, segons les parecudes regles d'Isaac Bashevis Singer.

Vaig emprendre aquell viatge encara amb poques lectures, les que us he dit, que incloïa Curzio Malaparte, Màxim Gorki, Giovanni Papini, Stefan Zweig; no crec que de cap d'aquestes en tregués cap influència definitiva, tot i que el llibre que més em va fascinar aleshores va ser *L'infern* d'Henri Barbusse, que anys més tard em va decebre en una segona lectura de fa poc, en llegir de nou *La mare* de Gorki, vaig sentir una immensa aflicció, com si hagués volgut entrar de nou en la meua adolescència per una porta equivocada.

“De tant en tant, el meu oncle Àngel estremia el poble amb les pel·lícules que seleccionava. En va dur una sobre sexologia, Lo que usted debe saber, que tractava de l'avortament, les malalties venèries, la prostitució i les infidelitats conjugals. Va inventar que s'havien de veure per separat, una sessió per a dones, una altra només per a homes.”

I els meus llibres de formació com a contista, que als desset anys varen ser els que un amic escriptor, més gran que no jo, empleat del Banc Nacional, estojava a l'aparador davant de la taula en què dinava amb la seva família a la seva estreta casa de Managua, calenta com un forn per coure rajoles: Poe, O'Henry, Txèkhov, Faulkner, Horacio Quiroga, Maupassant.

De tant en tant, el meu oncle Àngel estremia el poble amb les pel·lícules que seleccionava. En va dur una sobre sexologia, *Lo que usted debe saber*, que tractava de l'avortament, les malalties venèries, la prostitució i les infidelitats conjugals. Va inventar que s'havien de veure per separat, una sessió per a dones, una altra només per a homes. La sensació va ser immensa, i el cine es va omplir tots dos torns; els comentaris en els rotllos en veu baixa, a la sortida, entretenien el públic segregat. El que més encisava els espectadors havia estat l'escena en què el marit ha de confessar a la dona, davant del metge, que no poden tenir relacions sexuals perquè ha estat infectat de gonorrea en un prostíbul. A mi em va treure de la caseta, i ell mateix va projectar la pel·lícula, però jo vaig cercar al besllum, abans d'enviar l'endemà els rotlles, les escenes prohibides que no vaig trobar mai; només dones amb vestit sastre i una ploma al capell davant d'un metge amb ganyany en el seu consultori, assenyalant en una làmina l'aparat genitourinari amb un punter.

La seva ambició era convertir el Cine Club en una sala de primera classe per a dos mil espectadors, suficient per ficar tots els pobladors de Masatepe dins del cine, comptant-hi els invàlids i els nins de uè, i va començar a aixecar immensos murs de pedrissa per després posar-hi la sotxada de zinc; i així va caure en mans d'un usurer, predicador protestant de la mateixa congregació que la meva àvia Luisa, que li prestava el que volia, però a interessos lleonins, i amb hipoteca.

Quan va arribar a Nicaragua el cinemascope, va ser el primer de tots els pobles de l'altiplà a construir una pantalla panoràmica còncaua, amb una armadura d'acer i un llenç de niló; va instal·lar un sistema de so estereofònic i va adquirir les lents anamòrfiques, que tornarien a la normalitat les imatges filmades, estirades en els fotogrames com figures d'El Greco, i que només tenien els cines de luxe a Managua.

L'exageració, com una malaltia maligna, el corsecava. I el seu amor per la novetat. Per això corria cap al cinemascope i el so estereofònic, els cavalls de les curses imperials de *Ben-Hur* retronant dins de totes les cases del poble en so estereofònic, com si fossin a esbucar-les entre els cascots. Jo era còmplice ja de les seves exageracions. I molts d'anys després vaig aprendre que una revolució no és res més que el triomf de les exageracions.

Aleshores es passava al començament de cada funció *El Noticiero Nacional*, que dirigia un mercenari argentí al servei de Somoza, Leo Aníbal Rubens (Leo Caníbal Rubens, n'hi deia la gent). Al *Noticiero* només s'hi reflectien els actes i festes a què assistia Somoza i la seva cort; i en un d'ells hi va aparèixer una vegada al costat de Somoza, molt feliç i somrient, el diputat Remigio Sánchez, marit de la meva cosina María Josefa, vestit d'esmoquing tropical.

Remigio, que per compensar la curta alçada s'engominava els cabells en un alt tupè, creia cegament en les seves fantasies, la primera de les quals era que es tractava d'un conseller íntim de Somoza. A tall de mitjanit, Somoza suspenia les reunions polítiques a la Casa Presidencial, despedia tothom i el retenia a ell. Se n'anaven a la cuina, a cercar alguna cosa per menjar a la gelera i aleshores, entre tots dos, resolien els més delicats afers d'estat, ja lluny de la molèstia dels ministres, que no servien per res.

Quan el *Noticiero* va arribar a Masatepe, Remigio es va assegurar del dia que es projectaria, i va comprar dotzenes d'entrades que va regalar als seus amics perquè l'acompanyassin a veure's a la pantalla. Aquell horabaixa, el meu oncle Àngel va passar a cercar-me per l'institut a la sortida de classe perquè l'acompanyàs al cine. Vàrem pujar a la caseta i em va demanar que revisàs el rotlle al besllum, fins trobar els quadres en què apareixia Remigio. Hi vàrem marcar el tram de la pel·lícula, el vàrem tallar, i vàrem tornar a aferrar el rotlle amb acetat.

A l'hora de la funció, Remigio estava instal·lat a la primera fila de la llotja amb tots els seus convidats en un ambient de festa. Vaig començar a projectar el *Noticiero*, el meu oncle Àngel al meu costat dins la caseta, aguantant la rialla. Va acabar el rotlle, i com sempre vaig encendre els llums abans que no començàs la pel·lícula. Abaix hi havia un silenci mortal. Poc després pujava Remigio per l'escala que duia a la caseta, furiós. Era una escala vertical, sense barana, i quan el meu oncle Àngel va guaitar, Remigio es va quedar a mig camí i es varen embrancar en una discussió violenta, Remigio amenaçant amb denunciar la conspiració davant la casa distribuïdora. Per a això ja estàvem preparats. Vàrem tornar a aferrar el tram de la pel·lícula al rotlle i la vàrem tornar completa. Se la varen passar quan es va presentar a fer la reclamació, i allà s'hi va poder tornar a veure un altre pic, feliç i somrient, al costat de Somoza.

El meu oncle Àngel va perdre el Cine Club, encara sense sòtil, que va quedar en mans de l'usurer, el seu germà protestant, juntament amb altres propietats de la meva àvia Luisa. Va malvendre els aparells de projecció, les lents anamòrfiques. Tard va assentar el cap. Es va casar amb Lolita, una morena guapa, germana protestant també, que vivia a ca la meva tia Rosita i que havia estat novia de Bert

“El meu oncle Ángel va perdre el Cine Club, encara sense sòtil, que va quedar en mans de l’usurer, el seu germà protestant, juntament amb altres propietats de la meua àvia Luisa. Va malvendre els aparells de projecció, les lents anamòrfiques.”

Bradford, un beisbolero *costeño*, *left-fielder* de l’equip professional Cinco Estrellas, propietat de Somoza, que arribava per visitar-la els diumenges horabaixa des de Managua, després dels jocs a l’estadi Somoza, davant del qual s’aixecava l’estàtua equestre de Somoza.

El meu oncle Ángel va tornar el que no havia estat mai, un feligrés disciplinat de l’Església Baptista. El seu fill major, Teófilo, va començar a ser víctima de trastorns epilèptics, i en tornar d’una de les meves vacances, els vaig dur a Costa Rica perquè un especialista pogués veure l’al·lot. Allotjat a ca meua a Residencial Los Colegios de Moravia, i abans, durant el viatge en el vehicle, en el llarg trajecte de vuit hores, vàrem tenir molt de temps i oportunitats de parlar, però ja no quedava molta cosa a dir-nos. Diverses vegades va provar de començar un discurs d’agraïment pel meu gest, resumint les nostres afinitats dels vells temps, però només aconseguia cohibir-me. Jo sentia que ens trobàvem en un camp desolat. Ja no reia amb la rialla fàcil d’abans. I entreficava, a més, el tema religiós, amb aquella persistència a mort dels conversos.

Es va traslladar, després, a viure a Managua, i va reprendre la seva professió de comptable. Durant el triomf de la revolució, feia feina a una de les empreses agropecuàries de la família Somoza, que va ser confiscada, i allà va seguir. Un diumenge que jo visitava els meus pares a Masatepe, ma mare em va dir que el meu oncle Ángel era al poble i que necessitava parlar-me de la seva feina. Hi va arribar. Xuclat de carn, els calçons flonjos, la diabetis havia minat la seva vista i s’esforçava a mirar rere les ulleres gruixades. Li vaig demanar si tenia cap problema a l’empresa i em va dir que no; només volia que telefonàs el gerent des de la Casa del Govern i que li demanàs pel meu oncle Ángel. Jo era membre de la Junta de Govern. Que sabés que jo era el seu nebot. Era només el seu orgull.

Després el vaig perdre de vista i varen ser els records d’aquells anys d’aventura que vàrem viure junts, els que em varen aturar cada vegada que vaig pensar d’anar a visitar-lo al seu llit de malalt al barri Ducalí, a Managua, prostrat durant molt de temps i finalment acabat pel mal de Parkinson. M’omplia de neguit només la idea de veure’l. La malaltia, a més, havia descompost el seu caràcter, i havia tornat el que no es va imaginar mai arribar a ser, un ancià colèric.

Va morir als setanta anys, el 20 de juliol de 1991, quan celebràvem el Primer Congrés del Front Sandinista. El meu germà Rogelio i jo vàrem sortir de la sessió a mitjanit per assistir a la vetla. Hi havia molt poca gent a aquella hora a casa, i una altra vegada em vaig negar a veure’l. Sabia que, rere el vidre de la finestreta, hi trobaria un desconegut. M’estimava més l’altre, el qui des de la finestra de la caseta de projecció va fer que guaitàs, ja per sempre, al territori enlluernador de la imaginació, com els meus oncles em varen seduir amb la seva xerrera perquè entràs en el territori de l’humor sense fi.

M’estimava més l’home desmanegat que se’n reia de tot, després de tot, que feia sonar el clàxon del seu jeep davant la porta de ca meua per dur-me a una nova aventura, o mostrar-me qualche novetat. Mostrar-me la llibreta de pastes de couro en què hi havia les pel·lícules contractades a Managua. O l’enfilall d’ulleres de mica, vermell i verd, necessàries per presenciar la pel·lícula en tercera dimensió que estrenaríem un vespre, amb escenes en què volaven ganivets i rodaven bótes per damunt del públic, llançats des de la pantalla. Les violetes comprades en els jardins ploguts de feia poc per repartir-les en poms a la porta del cine, amb somriure galant, a cada al·lota que havia pagat el seu tiquet per veure Luis Mariano i Carmen Sevilla a *Violetas imperiales*. ■